

Tehokkuuspalkat, ammattiliitot ja työn verotus*

JAANA KURJENOJA

VTL (väit.)

Veronmaksajat

Työn taloustieteessä työmarkkinoita ja palkanmuodostusta kuvataan perinteisesti varsin yksioikoisesti. Identtiset työntekijät tekevät identtisiä töitä ja heitä edustavat ammattiliitot, jotka ovat vastuussa palkanmuodostuksesta. Vastapuolella on yritys tai yrityksiä, joiden tuotantoteknologia – ainakin sektoreittain – on usein samanlainen ja joiden päämotiivi palkanasetannassa on painaa palkat mahdollisimman alas. Nämä perinteiset ammattiliitto- tai palkkaneuvottelumallit korostavat työmarkkinainstituutioiden merkitystä palkanmuodostuksessa.

Työmarkkinoiden todellisuus ei välttämättä ole edellä kuvatulnainen. Yrityksillä voi olla muitakin tavoitteita kuin maksaa mahdollisimman huonoa palkkaa. Ns. tehokkuuspalkkamalleissa oletetaan, että yritykset joutuvat miettimään, miten rekrytoida parhaat työntekijät, miten pitää heidät yrityksessä ja miten motivoida heitä työskentelemään tehokkaasti.¹

Myöskään kaikki työntekijät – edes saman sektorin sisällä – eivät suorita identtisiä työteh-

täviä. Jotkin tehtävät ovat vaativampia kuin toiset ja joitakin on vaikeampi valvoa kuin toisia. Työntekijät eivät myöskään välttämättä koe ammattiliiton neuvottelemaa palkkatasoa parhaana mahdollisena. Heillä voi olla lisävaatimuksia ja kannustintarpeita, joiden tyydyttäminen vasta takaa tehokkaan työnteon ja työvoiman pysyvyyden työpaikassa. Ammattiliitto ei voi uskottavasti neuvotella yrityksen kanssa yksittäisten työntekijöiden aikomuksista ja ominaisuuksista, mutta nämä tekijät voivat kuitenkin kiinnostaa yritystä ja vaikuttaa sen käyttäytymiseen. Ei olekaan ihme, että perinteisillä ammattiliittomalleilla ei ole tyydyttävästi pystytty selittämään niinkin kiistatonta ilmiötä kuin palkkaliukumaa.

Perinteiset ammattiliitto- tai palkkaneuvottelumallit korostavat ammattiliiton roolia palkanmuodostuksessa ja jättävät yksittäisen työntekijän käyttäytymisen lähes huomiotta. Tehok-

* Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 21.5. 1999.

¹ Kolmas palkanmuodostusta ja työttömyyttä ammattiliitto- ja tehokkuuspalkkamallien lisäksi selittävä suuntaus on ns. etsintäteoriat, joita väitöskirjassa ei tarkastella.

kuuspalkkamallit taas tarkastelevat yksittäisten työntekijöiden käyttäytymisen tai ominaisuuksien ja yksittäisten yritysten tavoitteiden vaikutusta palkanmuodostukseen, mutta ne jättävät huomioimatta työmarkkinoiden instituutiot. Koska näiden kahden malliperheen lähtökohdat ovat niin erilaiset, ne onkin yleensä nähty kilpailevina palkanmuodostusteorioina. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Yhdessä nämä teoriat voivat syventää kuvaa palkanmuodostuksesta.

Väitöskirjassani² yhdistän nämä kaksi malliperhettä tarkastelemalla monopoliliittomallia tehokkuuspalkkateorioihin kuuluvan ns. pinnaamisen mallin yhteydessä. Tällöin yritys muodostaa omat palkkatavoitteensa siten, että työntekijöiden työnteke olisi halutun tehokasta, ja ammattiliitto muodostaa oman palkkatavoitteensa siten, että jäsenistön palkkasumma maksimoituisi. Korkeampi näistä palkkatavoitteista toteutuu.

On monopoliliiton palkkatavoite sitten suurempi tai pienempi kuin yrityksen tavoite, se on joka tapauksessa suurempi kuin perinteisessä monopoliliittomallissa, jossa työntekijät ovat aina tehokkaita eikä insenttiuongelmia ole. Mahdollisuus, että työntekijät eivät itsestään selvästi työskentele täysillä, vaan voivat myös laiskotella, nostaa ammattiliiton palkkatavoitetta. Mitä suurempaa tehokkuutta vaaditaan, sitä enemmän palkkaa on maksettava ahkeran työskentelyn aiheuttaman haitan kompensoimiseksi.

Aikaisemmin jo väitin, että kaikki työtehtävät työmarkkinoilla eivät ole identtisiä. Väitöskirjassani tarkastelen kahdenlaisia työtehtäviä: tehtäviä, joita on helpohko valvoa ja joista on selkeää sanoa, onko työntekijä pinnannut vai ei, ja sellaisia tehtäviä, joiden valvonta ei ole

helppoa eikä määrittely pinnariksi ole yksiselitteistä.

Helpohkosti valvottavien työtehtävien sisältö ja arviointikriteerit ovat selkeästi määriteltävissä. Väitöskirjassani työskentelyä näissä työtehtävissä kuvataan luvussa 3 työteholla, joka on diskreetti valintamuuttuja: työntekijä joko työskentelee ahkerasti tai pinnaa.

Työt, joiden sisältö on suhteellisen monipuolista ja joissa suoriutumista ei voida arvioida pelkästään konkreettisten tuotosten avulla, ovat vaikeasti valvottavissa. Näitä työtehtäviä kuvataan väitöskirjani luvussa 4, jossa työntekijän työteho on palkan jatkuva funktio: pinnaamisen ja ahkeroinen välinen raja ei ole selvä.

Työn verotuksen rakenne, eli verokiilaan sisältyvien työnantajan maksamien sosiaalivakuutusmaksujen ja tuloverotuksen keskinäinen suhde, vaikuttaa työn kysyntään sen mukaan, mikä on veropohja tai työtehtävien laatu. Kun tuloverotuksen ja sosiaalivakuutusmaksujen veropohja on sama, yksinkertaisissa työtehtävissä vain verokiilan suuruudella on merkitystä työn kysynnälle – ei siis verotuksen rakenteella³. Kun sekä palkoista että työttömyyskorvauksista maksetaan veroa ja tuloverotuksen pohja on siten laajempi kuin sosiaalivakuutusmaksujen pohja, työn verotuksen rakenteen painottuminen tuloveroihin lisää työn kysyntää. Eli, kun sosiaalivakuutusmaksujen alentaminen kompensoidaan tuloverojen nostolla tuottoneutraalisti, työn kysyntä kasvaa yksinkertaisissa työtehtävissä.

Työn verotuksen rakenteen vaikutus työn kysyntään monipuolisemmissa ja vaikeammin valvottavissa työtehtävissä eroaa yksinkertaisem-

² Kurjenoja Jaana (1999): Efficiency Wages, Trade Unions and Labor Taxation. Helsinki, Labour Institute for Economic Research, Studies 74.

³ Koskela Erkki ja Schöb Ronnie (1998): Does the Composition of Wage and Payroll Taxes Matter under Nash Bargaining? Department of Economics, Discussion Papers 443, University of Helsinki.

mista työtehtävistä. Olennaista tässä erossa on se, että työtehoa kuvataan nyt jatkuvalla funktiolla. Tuloverotus vaikuttaa työtehon kautta myös suoraan työn kysyntään ohi palkkavaikutuksen. Kun veropohjat ovat samat, tuottoneutraali muutos sosiaalivakuutusmaksujen ja tuloveron kesken ei vaikuta bruttopalkkoihin, kuten ei vaikuttanut yksinkertaisten työtehtävienkään tapauksessa. Kiristytävä tuloverotus heikentää kuitenkin työtehoa ja lisätyövoiman palkkaamisen kannattavuutta ja siksi verotuksen rakenteen painotuksen muutos tuloveroihin pienentää työn kysyntää.

Kun siis veropohjat ovat samat, sosiaalivakuutusmaksujen alentaminen ja tuloverotuksen kiristäminen tuottoneutraalisti ei vaikuta mitenkään työn kysyntään yksinkertaisissa työtehtävissä, mutta vaikeasti valvottavissa tehtävissä työn kysyntä pienenee.

Sen lisäksi, että olen väitöskirjassani tarkastellut työn verotuksen rakenteen vaikutusta työn kysyntään, olen tarkastellut myös progressiivisen tuloverotuksen vaikutusta siihen. Varsin yleinen tulos perinteisissä ammattiliittomalleissa⁴ on ollut, että progression kiristäminen parantaa työllisyyttä. Väitöskirjassani osoitan, että

⁴ Koskela Erkki ja Vilminen Jouko (1996): Tax Progression is Good for Employment in Popular Models of Trade Union Behaviour. *Labour Economics*, 3, 65–80.

myös työvoiman kysynnän muutoksiin veroprogression suhteen vaikuttavat sekä tuloverotuksen veropohja että työtehtävien laatu, mutta myös se, toteutuuko yrityksen vai monopoliliiton palkkatavoite.

Jos vain palkkoja verotetaan ja yrityksen palkkatavoite yksinkertaisissa työtehtävissä toteutuu, muutokset tuloveroprogressiossa eivät vaikuta työllisyyteen. Jos taas monopoliliiton tavoite toteutuu, veroprogression kiristäminen lisää työn kysyntää kuten perinteisissäkin ammattiliittomalleissa.

Tämä tulos kääntyy kuitenkin pääläelleen, kun tuloveropohja laajenee myös työttömyyskorvauksiin. Tällöin veroprogression kiristäminen pienentää työvoiman kysyntää riippumatta siitä kumman – yrityksen vai monopoliliiton – palkkatavoite toteutuu.

Monipuolisissa, vaikeasti valvottavissa työtehtävissä tuottoneutraali tuloveroprogression kiristäminen pienentää palkkatasoa kuten kaupan veropohjan yksinkertaisissa työtehtävissäkin. Samalla kuitenkin työmotivaatio ja siten työteho pienenevät. Kun alentunut palkkataso omalta osaltaan nostaa työn kysyntää, alentunut työteho laskee sitä. Lopullinen vaikutus jää arvailujen varaan.

Väitöskirjassani olen osoittanut, että syventämällä hyvin yksinkertaisillakin tavoilla perinteisten ammattiliittoteorioiden antamaa kuvaa palkanmuodostuksesta tulokset voivat muuttua merkittävästi.